

Piispainkokous

29.05.2019

§ 9 Kristillisen kirkon ja uskontokunnan määritteleminen

Diaarinumero DKIR/1208/09.01.06/2018

Esittelijä piispainkokouksen pääsihteeri Jyri Komulainen

Asian tausta

Kirkollisissa avioliittoon vihkimisissä nousee säännöllisin väliajoin esiin tulkintaongelmia koskien kirkkojärjestyksen 2 luvun 18 §:n 2 momenttia, jonka mukaan toinen kihlakumppani voi olla *"muun kristillisen kirkon tai uskontokunnan jäsen."*

Uudessa kirkkojärjestyksessä kirkollista avioliittoon vihkimistä koskevan pykälän numeroinniksi tulee KJ 3:12, 2 mom. ja jäsenyyttä ilmaiseva sanamuoto ilmaistaan verbin avulla: "... kuuluu *muuhun kristilliseen kirkkoon tai kristilliseen uskontokuntaan*". Tämä ei kuitenkaan vaikuta kyseisen pykälän tulkintaan koskien muuta kristillistä kirkkoa tai uskontokuntaa. Muutoksen taustalla on se, että kirkolliskokous on hyväksynyt 16.5.2018 kirkkojärjestyksen kodifioidun version, jonka voimaantulo on riippuvainen siitä, milloin eduskunta hyväksyy kodifioidun kirkkolain.

Avioliittoon vihkimistä säätelevän kohdan ohessa on myös muita kirkkojärjestyksen kohtia, joiden soveltaminen vaatii vastaavaa harkintaa ja jotka luetellaan alla olevassa listassa. Koska valmistelua tehdään tilanteessa, jossa odotetaan uuden kirkkojärjestyksen tulemistä voimaan (todennäköisesti vuoden 2020 alussa), tässä esittelyssä käytetään voimassa olevan kirkkojärjestyksen muotoiluja. Huomionarvoista on, että *uudessa kirkkojärjestyksessä kaikki tulkintaa vaativat ilmaisut pysyvät terminologisesti samoina, vaikka pykälänumerointi muuttuukin, joten kirkkolain ja kirkkojärjestyksen kodifioinnin voimaantulo ei vaikuta piispainkokouksen päätökseen*. Kodifiointi otetaan kuitenkin tässä huomioon siten, että hakasulkeissa viitataan uuteen kirkkojärjestykseen:

- Ns. ehtoollisvieraanvaraisuutta koskien piispainkokoukselle annetaan oikeus määrätä (KJ 2: 11 §, 3 mom.), millä edellytyksillä *"muun kristillisen kirkon kastettu jäsen"* voi osallistua yksittäistapauksessa ehtoolliseen. [Kodifioinnin tultua voimaan samoin sanamuodoin KJ 3:7, 3 mom., mikä toistetaan piispainkokouksen tehtävien kohdalla KJ 11:9, 1 mom. 4b kohta.]
- Kummiutta koskien säädetään (KJ 2, 16 §, 1 mom.), että kummina voi toimia myös *"muuhun evankelis-luterilaisen kirkon toimittaman kasteen hyväksyvään kristilliseen kirkkoon tai uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva henkilö."* [Kodifioinnin tultua voimaan samoin sanamuodoin KJ 3:11, 1 mom.]
- Ns. saarnavieraanvaraisuutta koskien säädetään (KJ 2, 6 §, 3 mom.), että kirkkoherra voi kutsua yksittäistapauksessa saarnaamaan jumalanpalvelukseen *"muun kristillisen kirkon tai siihen rinnastettavan yhteisön papin"*. Samaa ilmaisua käytetään myös hautaan siunaamista koskevassa säännöksessä (KJ 2: 22 §, 2 mom.). [Kodifioinnin tultua voimaan samoin sanamuodoin KJ 3:4, 3 mom. sekä KJ 3:13, 2 mom.]

29.05.2019

Piispainkokous

- Piispainkokouksella on oikeus määrätä (KJ 2: 27 §), millä edellytyksillä "toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai *muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön pappi*" voi yksittäistapauksissa suorittaa kirkollisia toimituksia. [Kodifioinnin tultua voimaan samoin sanamuodoin KJ 5:9, 1 mom. 4b kohta.]
- Lisäksi säädetään (KJ 5: 8 §, 1 mom.), että "toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai *muun kristillisen uskonnollisen yhdyskunnan* papin oikeuttamisesta toimittamaan pappisvirkaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa päättävät piispa ja tuomiokapituli". [Kodifioinnin tultua voimaan samoin sanamuodoin KJ 7:5, 1 mom.] Tämän pohjalta piispainkokous onkin antanut 10.9.2002 Kirkon säädöskokoelmassa olevan *Piispainkokouksen päätös toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muu kristillisen uskontokunnan tai yhteisön papin edellytyksistä suorittaa kirkollisia toimituksia* (KS 86), jota on tarkennettu 14.2.2012 annetulla päätöksellä *Piispainkokouksen päätös toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön papin edellytyksistä suorittaa kirkollisia toimituksia annetun piispainkokouksen päätöksen muuttamisesta* (KS 111).

Tällaisten säännösten tulkintaa edesauttaisi, jos olisi olemassa ajantasainen ohje siitä, millaisin kriteerein muun kirkon tai kristillisen yhteisön kristillisyyttä voitaisiin arvioida. Viimeisin päätös asiaa koskien on vuodelta 1988. Piispainkokous antoi tuolloin avioliittolain muutoksen johdosta suosituksen, mitkä Suomessa toimivat uskonnolliset yhteisöt ovat kristillisiä: kyseessä oli päätösponteen sisällytetty lyhyt listaus, jonka piispainkokous jo tuolloin tarkoitti väliaikaiseksi.

Koska kaikki edellä mainitut kirkkojärjestyksen kohdat liittyvät jumalanpalvelukseen, kirkollisiin toimituksiin tai pappisvirkaan, niitä koskevien tarkempien määräyksien antaminen kuuluu kirkkolain 21 luvun 2 §:n perusteella piispainkokouksen toimivaltaan.

Piispainkokous päätti siksi istunnossaan 5.12.2018, että aloitetaan ohjeistuksen valmistelemisen kristillisen kirkon ja uskontokunnan määrittelemiseksi. Asiaa käsiteltiin virkamiestyönä tehdyn jatkovalmistelun pohjalta 21.1.2019, jolloin asia päätettiin lähettää uudelleen jatkovalmisteluun siten, että asiaa koskeva suositus annettaisiin päätösponteen yhteydessä. Asiaa käsiteltiin tämän jälkeen ensimmäisen kerran 8.4.2019, jolloin asia päätettiin lähettää vielä uudelleen jatkovalmisteluun.

Kirkkojärjestyksen tulkintaan liittyviä näkökulmia

Edellä on listattu kirkkojärjestyksen kohdat, joissa viitataan kristilliseen kirkkokuntaan. Huomio kiinnittyy siihen, että ilmaisutavat vaihtelevat. Mitään yksiselitteistä johdonmukaisuutta erilaisten ilmaisujen käytössä ei ole nähtävissä.

Kohdissa, joissa puhutaan "kristillisestä uskonnollisesta yhdyskunnasta", kirkkojärjestyksessä heijastuu kuitenkin uskonnonvapauslaki, jonka keskeinen käsite on "uskonnollinen yhdyskunta" (ks. esim. 1: 2 §). Vaikka kirkkojärjestystä säädettyäessä tarkoitus olisikin ollut viitata ensi sijassa sellaisiin rekisteröityneisiin uskonnollisiin yhdyskuntiin, jotka ovat kristillisiä,

29.05.2019

Piispainkokous

kirkkojärjestystä tulkittaessa järjestäytymisen astetta ei ole tosiasiaa aina huomioitu. Tätä selittää tietty epäsuhta hallinnon ja uskonnollisen kentän välillä, sillä vain vähemmistö uskonnollisista yhteisöistä käyttää Uskonnonvapauslain 2 luvun suomaa mahdollisuutta rekisteröityä uskonnolliseksi yhdyskunnaksi. Usein uskonnollinen yhteisö valitsee toimia ilman rekisteröityneen uskonnollisen yhdyskunnan statusta, jolloin sen jäsenet voivat perustaa Yhdistyslain 2 luvun mukaisesti yhdistyksen tai toimia vapaasti yhdistymisvapauden puitteissa. Itse asiassa suurin osa Suomessa aktiivisista uskonnollisista yhteisöistä toimii yhdistyslain puitteissa rekisteröityneinä yhdistyksinä tai vaihtoehtoisesti rekisteröitymättöminä yhdistyksinä: Kirkon tutkimuskeskuksen ylläpitämässä Uskonnot Suomessa -tietokannassa on yli tuhat yhteisöä, mutta uskonnonvapauslain mukaisesti rekisteröityneitä yhdyskuntia on vain noin 120 kappaletta.

Toisaalta ilmaisu "kristillinen uskonnollinen yhdyskunta" käytetään tarkemmin katsottaessa vain kahdessa edellä mainituista kirkkojärjestyksen kohdista:

- Kummiudesta säädettyä (KJ 2, 16 §, 1 mom) "[kristillinen] uskonnollinen yhdyskunta" esiintyy tasaveroisena vaihtoehtona hyvinkin laaja-alaisesti luettavalle "kristilliselle kirkolle", joten kyseisen kategorian itsenäinen merkitys supistuu pykälän tulkinnan kannalta olemattomiin – eli kriittisesti luettuna kirkkojärjestys ikään kuin toistaa aiemmin sanotun.
- KJ 5: 8 §, 1 mom. säättää siitä, että piispa ja tuomiokapituli voivat oikeuttaa "toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskonnollisen yhdyskunnan papin" toimittamaan pappisvirkaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Saman momentin lopussa säädetään, että "jos [kyseistä pappia] ei aikaisemmin ole vihitty papiksi evankelis-luterilaisessa tai sellaisessa kirkossa, jolla on ehtoollisyhteys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa, hänet on vihittävä pappisvirkaan." Näin ollen "muun kristillisen uskonnollisen yhdyskunnan papin" pappeus lopulta johdetaan siitä, että hänet vihitaan [uudelleen] evankelis-luterilaisen kirkon papiksi. Siksi kysymys, mitä "muu kristillinen uskonnollinen yhdyskunta" voisi tässä tarkoittaa, jää varsin marginaaliseen rooliin lopputuloksen kannalta.

Edellä mainituista syistä piispainkokouksen on syytä keskittyä nyt linjaamaan yksinomaan sitä, millä kriteerillä voidaan arvioida yhteisön *kristillisyyttä* ottamatta kantaa sen organisoitumisasteeseen. Kirkkojärjestyksen pykälien toisistaan poikkeavat sanamuodot eivät ole hallintokäytännön kannalta loppujen lopuksi kovinkaan merkityksellisiä, kun ne luetaan kokonaiskontekstissa.

Teologisesti katsoen kirkon tai kristillisen yhteisön kristillisyyks ei ole riippuvainen sen järjestäytymismuodosta. Esimerkiksi Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäseniin lukeutuva Suomen Pelastusarmeija edustaa tunnustettua kristillistä liikettä, vaikka sen virkarakenne muistuttaa enemmän sotilasorganisaatiota kuin perinteistä kirkkoa pappeineen, eikä sen piirissä toimiteta edes sakramenteja.

Kristillisyyden määrittelyyn liittyviä näkökohtia

Uskonnollisten yhteisöjen määrä Suomessa on kasvanut voimakkaasti viime vuosikymmeninä ja on jatkuvassa muutoksen tilassa. Kun lisäksi huomioi

Piispainkokous

29.05.2019

kaikki sellaiset uskonnolliset yhteisöt maailmalta, jotka voivat globalisaation aikana näkyä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimintaympäristössä, tulkinnallisten tapausten määrä kasvaa suureksi. Tämä asiantila huomioiden ei ole mahdollista antaa sellaista suositusta, joka listaisi kristillisiksi määriteltävät kirkot ja muut yhteisöt. Myöskään aiemmin tehty erottelu Suomessa toimiviin ja ulkomailla toimiviin yhteisöihin ei ole enää mielekäs globalisaation, maahanmuuton ja median murroksen (esim. Internet) takia. Siksi on keskityttävä hahmottamaan ohjenuoraa, jonka avulla harkintaa yksittäistapauksissa voidaan tehdä.

Kirkkojärjestyksessä käytetty attribuutti "kristillinen" pyrkii ilmaisemaan pohjimmiltaan sitä, että joku yhteisö voidaan katsoa ekumeenisen kristikunnan piiriin kuuluvaksi tai opetukseltaan kristinopin mukaiseksi. Näin ollen kristillisyyden määrittelevä edellytys on, että voidaan määritellä ja rajata ilmiökenttä, jota voidaan pitää "kristinuskona".

Uskontotieteellisestä näkökulmasta kristinuskon voidaan määritellä esimerkiksi historialliseksi ja uskonnolliseksi vaikutukseksi, joka on saanut alkunsa Jeesus Nasaretilaisesta. Kristinuskon minimikriteerinä voidaan tällöin pitää riittävää kiinnittymistä Jeesus Nasaretilaisen persoonaan, opetukseen ja toimintaan sekä varhaisimpiin kristillisiin teksteihin, joista keskeisimmät on kanonisoitu Uuden testamentin kirjakokoelmaan. Koska Jeesuksen persoona on vaikuttanut myös kristinuskon ulkopuolella, tällaisen kiinnittymisen täytyy olla jollain lailla pysyvää ja definiitivista sisältäen ajatuksen Jeesuksen persoonan erityislaatuisuudesta sekä hänen ristinkuolemansa ja ylösnousemuksensa universaalista merkityksestä.

Ulkoa päin annettava uskontotieteellinen määritelmä on kuitenkin luonteeltaan deskriptiivinen, eikä se siksi riitä kirkkojärjestyksen tulkinnan kriteeriksi: sen sisään mahtuu hyvin laaja opillinen ja toiminnallinen kirjo, joka kattaa myös monia sellaisia yhteisöjä, joita kirkkomme ei ole pitänyt perinteisesti kristillisinä. Tätä asiantilaa heijastelee se, että ns. globaalin kristinuskon voimistuessa jotkut tutkijat ovat alkaneet puhua kristinuskosta monikossa.

Kirkkojärjestyksen tulkitseminen vaatii uskontotieteellisen sijasta *teologisen näkökulman*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon säätäessä oikeuksista, jotka ulotetaan koskemaan muiden kristillisten kirkkojen jäseniä tai näiden pappeja, on kyse käsitteen normatiivisesta käytöstä: kirkko tunnistaa ja tunnustaa omasta itseymmärryksestään käsin toisen kirkon tai uskonnollisen yhteisön edustavan opillisista eroista huolimatta samaa kristinuskoa.

Tällainen kristilliseksi tunnistaminen eroaa sellaisesta pidemmälle menevästä vastavuoroisesta tunnustamisesta, jossa edellytetään riittävää opillista yksimielisyyttä ja jonka tuloksena voidaan laatia sopimus kirkollisesta yhteydestä esimerkiksi viran ja sakramenttien suhteen (esim. Porvoon sopimus). Tätä eroa alleviivaa se, että edellä mainituissa kirkkojärjestyksen kohdissa on kysymys nimenomaan sellaisista kirkkoista ja kristillisistä yhteisöistä, joiden kanssa tällaista ekumeenista sopimusta ei ole olemassa (vrt. KJ 1: 4 §, 2 mom.).

Kun määritellään opillisesti kristinuskon, sisällölliseksi johtolangaksi sopii ekumeenisen liikkeen baasis, joka on kirjattu Kirkkojen Maailmanneuvoston

Piispainkokous

29.05.2019

peruskirjan 1. artiklaan ja joka toimii myös Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäsenyyssuhteena. Se on riittävän yleisluonteinen ja sanoittaa teologisesti laajasti hyväksytyn näkemyksen kristinuskon erityispiirteistä suhteessa muihin uskontoihin sekä katsomuksiin.

Ekumeeninen baasis on kirjattu englannin kielellä seuraavassa muodossa Kirkkojen Maailmanneuvoston peruskirjan 1. artiklaan (ks.

<https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2013-busan/adopted-documents-statements/wcc-constitution-and-rules>):

"The World Council of Churches is a fellowship of churches which confess the Lord Jesus Christ as God and Saviour according to the scriptures and therefore seek to fulfil together their common calling to the glory of the one God, Father, Son and Holy Spirit."

Suomeksi sitä käytetään Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäsenyyssuhteena seuraavassa muodossa (ks. http://www.ekumenia.fi/sen_esittaytyy/), mikä koskee myös tarkkailijoiksi hyväksyttäviä yhteisöjä:

"Jäseniksi voidaan hyväksyä yhteisöjä, jotka tunnustavat Herran Jeesuksen Jumalaksi ja Vapahtajaksi Raamatun mukaan ja jotka sen vuoksi pyrkivät yhdessä täyttämään yhteistä kutsumustaan yhden Jumalan, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen kunniaksi."

Ekumeenisen baasisin käyttäminen kriteerinä ei vaadi, että arvioitavana oleva kirkko tai yhteisö olisi mukana *de facto* ekumeniassa, vaan että se voitaisiin *de jure* hyväksyä Kirkkojen Maailmanneuvoston tai Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäseneksi, mikäli se jäsenyyttä hakisi ja täyttäisi muut jäsenyyteen vaadittavat kriteerit. Toisaalta edellä mainitusta seuraa, että sellainen kirkko tai kristillinen yhteisö, joka on Kirkkojen Maailmanneuvoston tai Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäsen, on ilman eri selvitystä kirkkojärjestyksen tarkoittama muu kristillinen kirkko tai uskontokunta.

Ekumeenisen baasisin sisältö

Kristinuskon määritelmä kytketään ekumeenisessa baasisessa kolmeen keskeiseen opilliseen periaatteeseen, jotka liittyvät kristologiaan, ilmoituksen normatiiviseen lähteeseen ja kolminaisuusoppiin.

Ensinnäkin kristillisen yhteisön tulee tunnustaa Jeesus Kristus "Jumalaksi ja Vapahtajaksi". Kristillinen usko on Jeesus-keskeistä siten, että Jeesukselle annetaan Uuden testamentin mukainen merkitys pelastajana (ks. esim. Joh. 3:16; 2 Kor. 5:19). Huomionarvoista on, että Khalkedonin konsiliin vuonna 451 määritteleminen ns. kaksiluonto-oppi ei ole artikuloitu ekumeeniseen baasisiin. Tämä selittyy siitä, että idän orientaaliset kirkot (esim. historiallisesti monofysittiset koptit) nähdään kuuluviksi kristilliseen ekumeeniseen liikkeeseen.

Toiseksi kristillisen yhteisön uskon tulee pohjautua Raamattuun. Raamattu onkin niin historiallisesti kuin dogmaattisesti arvioiden ollut kaanonin muodostumisesta lähtien ohjaavassa roolissa kristinuskossa. Sen on ymmärretty olevan *norma normans* eli normi, jonka valossa kaikki opit ja muut

29.05.2019

Piispainkokous

kirjoitukset on arvioitava. "Raamatun mukaan" -ilmaisun myötä ekumeenisen baasiksen voi nähdä tekevän rajan suhteessa sellaisiin uskonnollisiin traditioihin, joissa keskeiset kristilliset opit ovat kyllä arvossaan mutta joilla on uusia ilmoituksen lähteitä Raamatun lisäksi. Tunnetuin esimerkki tällaisesta ekumeenisen baasiksen ulkopuolelle jäävästä traditiosta on 1800-luvulla syntynyt Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko, jonka kaanoniin kuuluvat Raamatun ohella tätä täydentävät Mormonien kirja, Oppi ja Liitot sekä Kallisarvoinen helmi.

Kolmantena kriteerinä on kolminaisuusoppi eli kristilliseksi tunnustettavan yhteisön tulee uskoa yhteen Jumalaan, jota kunnioitetaan Isänä ja Poikana ja Pyhänä Henkenä. Ekumeenisessa liikkeessä ei siksi pidetä ns. unitaarisia yhteisöjä (esim. Jehovan todistajat) kristillisinä, koska ne eivät hyväksy kolminaisuusoppia, joka syntyi varhaisessa kirkossa Raamatun pohjalta (esim. Matt. 28:19; 2 Kor. 13:13). Kolminaisuusopilla kristinuskon kriteerinä on myös käytännön merkitystä, sillä valtavirran kirkot pitävät kristityksi tulemisen perusteena Uuden testamentin mukaista kastetta "Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen" (Matt. 28:19) ja tämä kolminaisuusopillinen muotoilu on kasteen vastavuoroisen tunnustamisen yksi keskeinen kriteeri.

Ekumeenisen liikkeen baasiksen käyttämistä kriteerinä puoltaa, että siihen on jo aiemmassa hallintokäytännössä viitattu kristillisen kirkkokunnan määrittämisen kriteerinä. Näin on tehty esimerkiksi piispojen kollegion Rovaniemellä 11.9.2012 antamassa ohjeessa *Kirkkorakennuksen ja seurakunnan tilojen antaminen muiden uskonnollisten yhteisöjen käyttöön* sekä piispainkokouksen 11.10.2017 hyväksymässä perustelutekstissä, joka liittyy piispainkokouksen päätökseen *Piispainkokouksen päätös muun kirkon jäsenen osallistumisesta ehtoolliseen* (KS 126).

Kun arvioidaan muun kristillisen kirkon tai uskontokunnan jäsenyyttä, on huomioitava, että monissa kirkoissa ja kristillisissä yhteisöissä ei ole olemassa oman kirkkomme kaltaista virallista jäsenrekisteriä tai edes selväpiirteistä jäsenyyttä. Virallisen rekisteriasiakirjan puuttuessa voidaan jäsenyyden todistamiseksi pyytää esimerkiksi vapaamuotoinen todistus kyseisen kristillisen yhteisön papilta tai muu uskottava selvitys.

Päätösehdotus

Piispainkokous päättää koskien kirkkojärjestyksen viittauksia muuhun kristilliseen kirkkoon tai uskontokuntaan, että kristillisiksi katsotaan tapauskohtaisen harkinnan perusteella sellaiset yhteisöt, jotka niin sanotun ekumeenisen baasiksen mukaisesti "tunnustavat Herran Jeesuksen Jumalaksi ja Vapahtajaksi Raamatun mukaan ja jotka sen vuoksi pyrkivät yhdessä täyttämään yhteistä kutsumustaan yhden Jumalan, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen kunniaksi".

Käsittely

Esittelijä muutti päätösesitystään käydyn keskustelun pohjalta poistamalla siitä toisen ponnen: "Piispainkokous toteaa edellä mainitusta periaatteesta seuraavan, että Kirkkojen Maailmanneuvoston ja Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäsenkirkot kuten myös viimeksi mainitun tarkkailijajäsenet ovat ilman eri harkintaa kirkkojärjestyksen tarkoittamia kristillisiä kirkkoja."

Päätös

Päätösehdotus hyväksyttiin.

Toimenpiteet

Ote tuomiokapitulit